

meniace z ovládania dvoch jazykov. Prejavujú sa v lepšom a rýchlejšom prístupe k väčšiemu množstvu informácií, priamom a nesprostredkovanom kontakte s inou kultúrou, lepšími možnosťami pri štúdiu a neskôr pri profesionálnom uplatnení (porov Štefánik, 1994).

Hlavným predmetom nášho záujmu bola vlastná štúdia intencného bilingvizmu vznikajúceho v procese simultánneho osvojovania si slovenského a anglického jazyka dieťaťom v slovenskom prostredí v rodine autora práce.

Zaujímalo nás vzájomné pôsobenie slovenčiny a angličtiny u skúmaného dieťaťa počas rečového vývinu na jednotlivých rovinách jazykového systému. Na rozdiel od iných autorov (porov Volterrová — Taeschnerová 1978, Saunders 1988) rozdelili sme simultánne osvojovanie si slovenčiny a angličtiny do dvoch hlavných štádií. Kritériom rozdelenia bola prítomnosť, resp. absencia miešania jazykov vo výpovediach. Pre prvé štádium (1,3 — 2,5) je charakteristické ich miešanie na všetkých úrovniach jazykového systému. V druhom štádiu (2,6 — 5,9) sa už toto miešanie nevyskytuje vôbec alebo iba v obmedzenej miere. Vzhľadom na veľký rozdiel medzi obdobia jednoslovných viet a nasledujúcim vývinom považovali sme za potrebné tieto od seba oddeliť, a preto sme prvé štádium ešte ďalej rozdelili na dve obdobia.

Začiatok prvého obdobia prvého štádia (1,3 — 1,6) sa zhoduje so začiatkom rečovej produkcie prvých izolovaných slov. Z hľadiska vývinu jednotlivých zložiek jazykového systému je najcharakteristickejšou črtou tohto obdobia postupný vývin a upevňovanie si výslovnosti jednotlivých hlások a rast slovnej zásoby. Pri porovnávaní vývinu hlások u dieťaťa s vývinom hlások u monolingválnych i bilingválnych detí sme nezistili žiadne väčšie rozdiely. Zo spoluhláskových javov sme zaznamenali palatalizáciu, zjednodušovanie spoluhláskových skupín, regresívnu i progresívnu asimiláciu hlások a disimiláciu. V oblasti slovnej zásoby Natália mala hneď od začiatku pre niektoré osoby a veci niekoľko pomenovaní.

Druhé obdobie prvého štádia (1,7 — 2,5) sa vyznačuje objavením sa morfológie a syntaxe, postupným odčleňovaním slovnej zásoby dvoch jazykov, zmenou rozsahu a kvality miešania angličtiny a slovenčiny. V oblasti fonetiky a fonológie pokračovalo osvojovanie si niektorých vokálov a konsonantov a začalo sa postupné rozlišovanie slovenského a anglického fonologického systému. Objavili sa a upevnili viaceré hlásky (*f, ž, z, č, ch, h, dž, dz*). Hláska *l* sa objavovala iba v koncovej pozícii slova a ojedinele v intervokalickej pozícii. Bilabiálne nešumové [*u*] sa v angličtine na rozdiel od slovenčiny vyslovuje aj na začiatku slov. Natália ho buď vynechávala alebo nahrádzala slovenským labiodentálnym šumovým [*w*]. Anglické znelé a neznelé *th* taktiež buď vynechávala alebo nahrádzala príbuznými konso-

nantmi *d*, resp. *f*. Podobne ako v prvom období vyskytli sa spoluhláskové javy asimilácie, disimilácie, palatalizácie, zjednodušovanie spoluhláskových skupín, substitúcia konsonantov i metatéza. V morfológii sa začali prejavovať gramatické kategórie osoby, rodu, čísla, pádu a času. Rozdiely vyplývajúce z typologických charakteristík slovenčiny a angličtiny sa odrážali v nerovnomernom začiatku a spôsobe vyjadrovania týchto kategórií. S výnimkou kategórie čísla, ktorá sa v anglických výpovediach objavila v rovnakom čase ako v slovenských, ostatné kategórie spočiatku vyjadrovala iba v slovenských výpovediach, resp. na slovenských prvkoch zmiešaných výpovedí. Oproti iným autorom (porov Volterrová — Taeschnerová, 1978) sme zistili, že dieťa už v tomto období v komunikácii používalo súčasne lexikálne jednotky z oboch jazykov (tzv. lexikálna duplikácia). Rovnako sa nepotvrdil názor vyššie uvedených autoriek o výskyte iba jednej syntaxe. V tomto období bol najdôležitejším syntaktickým princípom psychologický princíp dôležitosti, stavajúci na prvé miesto vo vete to najdôležitejšie. Rozdiel v úrovni osvojenia si oboch jazykov sa v tomto období najviac prejavoval na úrovni syntaxe. Kým v angličtine sa počas celého obdobia dostala iba na úroveň jednoduchých viet, v slovenčine už začala používať podradňovacie a priradňovacie súvetia. Zmiešané výpovede sa kvalitatívne vyvíjali smerom k zvyšovaniu účasti anglických prvkov. Spočiatku v nich jedinými anglickými elementami boli substantíva, neskôr ich spojenia s adjektívami, nasledované prívlastňovacím zámenom *môj* a plnovýznamovými slovesami v tvare neurčítka alebo prítomného času. Poslednými boli osobné a ukazovacie zámená, všetky modálne slovesá, sloveso *byť* vo funkcii spony, príslovky času, spôsobu a miery. Po prvýkrát sa u Natálie prejavilo uvedomené oddeľovanie oboch jazykov a ich naviazanosť na osoby vo veku 1,9 vo forme spontánneho prekladu.

V druhom štádiu (2,6 — 5,9) u dieťaťa postupne prišlo už k vytvoreniu a odeleniu oboch jazykových systémov. Vo foneticko-fonologickej oblasti sa s výnimkou anglického znelého a neznelého konsonantu *th* ustálili všetky slovenské i anglické hlásky. Spoluhláskové javy, ktoré boli časté v predchádzajúcich obdobiach, sa vyskytovali iba ojedinele. Všetky vyššie uvedené slovenské prvky, ktoré dovtedy ešte pretrvávali v zmiešaných vetách, boli nahradené anglickými. Na morfologickej i lexikálnej úrovni sme zaznamenali javy typické pre vývin reči u monolingválnych detí v oboch jazykoch. Napriek zreteľnej dominancii slovenčiny zaregistrovali sme nielen jej vplyv napr. na stavbu anglickej výpovede, ale aj opačne, a taktiež doslovné preklady z jedného do druhého jazyka.

Bilingvizmus sa u dieťaťa prejavoval okrem iného v striedavom používaní dvoch jazykov, v tzv. alternácii kódov. Z faktorov ovplyvňujúcich výskyt alternácie sme za najdôležitejšie určili snahu o vylúčenie monoling-